

Marele nostru noroc de a-l avea pe Valentin Mândâcanu

De Vlad POHILĂ

Nu este la mijloc nici o exagerare... – puține națiuni s-ar putea mândri cu șansa de a avea un lingvist de talia lui V. Mândâcanu. În fond, dânsul reprezintă *un fenomen* în lingvistica națională și, studiind existența / lipsa acestui fenomen într-un spațiu istoricește (politicește) familiar, apropiat nouă, am constatat, surprins, că în niciuna dintre cele 15 foste republici sovietice nu a existat ceva similar: o muncă, o pasiune, un impact asemănătoare celor datorite nouă de lingvistul-practician, de intelectualul și patriotul Valentin Mândâcanu.

Mă refer, în primul rând, la cultivarea limbii materne. Este cunoscut faptul că o habă, destul de îndelungată, în U.R.S.S. nici nu se punea problema cultivării limbilor naționale: se bucura de acest privilegiu doar rusa, pe când celelalte idiomi trebuiau să vegeteze la umbra colosului lingvistic rusesc. Abia prin anii '60 ai sec. XX, când demagogia „bilingvismului armonios” cauza fisuri tot mai alarmante, Moscova a permis lingviștilor „minoritari”, din republicile zise unionale, ba chiar și din cele autonome, să se mai ocupe și de evoluțiile din cadrul limbilor naționale vorbite în respectivele spații etno-geografice. Aspectul cel mai delicat – cel mai dificil! – al problemei consta în faptul că a cultiva / a corecta exprimarea, scrierea, în republicile nerusești, însemna, în primul rând, a le feri de influența masivă, devastatoare a limbii ruse. Or, aceasta contravenea flagrant politicii oficiale, potrivit căreia „marea și viguroasa” limbă rusă („veliki i moguci”, în terminologia imperială) nu putea să aibă o înrâurire decât benefică asupra „limbilor-surori” („mai mici”, „mai puțin dezvoltate” etc. asemenea).

Totuși, cum spuneam, în deceniul al șaptelea „gheața s-a spart”... Atunci, în 1967, a văzut lumina tiparului, la Chișinău, și îndreptarul *Exprimarea corectă*, de V. Mândâcanu. A fost acea carte, pentru noi, basarabenii ajunși la marginea disperării (rusificării, deznaționalizării), un fel de bombă... cu efect întârziat. Relativ întârziat, pentru că în 1975 „bomba” apare în forma unei ediții complete, amplificate și cu un titlu mai inspirat: *Cuvântul potrivit – la locul potrivit*, retipărită în 1987. La impactul – și acesta, cu regret, cam întârziat – al valorosului îndreptar ne vom referi ceva mai la vale.

Încet-încet, tot pe atunci, sub auspiciile Institutului de limbă și literatură al A.Ș.M., a prins a apărea și serialul de fascicule *Cultivarea limbii*, dar, desigur, astea nu puteau rezista vreunei comparații cu lucrarea lui V. Mândâcanu. Cum, de altfel, nu puteau rezista comparației nici scrierile, studiile, îndreptarele similare editate în alte republici ex-sovietice, inclusiv în cele în care demnitatea națională era mai puțin terfelită decât la noi. Și unde nici dragostea pentru limba maternă nu se atrofiase în halul în care se ajunsese în R.S.S.M.; dimpotrivă, se înregistra acolo o remarcabilă acuitate a simțului limbii corecte, ferită de influențe „binefăcătoare”: în Republicile Baltice, în Georgia, Armenia sau Azerbaidjan, parțial în Ucraina sau chiar în unele republici autonome, din cadrul Rusiei, precum Tataria, Bașkiria, Tuva... Conform observațiilor mele, cel mai mult au perseverat, în acest sens, lituanienii: ei

au scos de sub tipar în anii '60-'80 numeroase, ample, dense, solide îndreptare de exprimare corectă. La modul practic însă, aceste minunate scrieri lingvistice păleau în fața cărților lui V. Mândăcanu, fiind lipsite de accesibilitate și de comoditate, atât de necesare în tendința, aspirația sau chiar necesitatea cărților de a deveni maximum utile unui număr cât mai mare de beneficiari. Astfel încât putem spune că V. Mândăcanu nu a avut concurenți în întreg spațiul plurilingvistic, în genere infectat, al „imperului relelor”. La drept vorbind, nu a avut dânsul concurenți nici la noi, în Basarabia... Numai să nu fie cu supărare altor lingviști și filologi, pur și simplu intelectuali, sincer și în cunoștință de cauză preocupați de destinul limbii române aici, în stânga Nistrului, care au muncit cu pasiune la ocrotirea și îndreptarea felului cum vorbim și cum scriem. Pur și simplu, cred că nimeni nu ar mai fi putut face ceva similar *Cuvântului potrivit*... Nu obligatoriu pentru că nu i-ar fi dus capul, dar, mai ales, pentru că asemenea cărți se scriu de către oameni cu solide, adânci cunoștințe în materie, însă care dețin și un simț aparte al limbii materne, având și o trăire vibrantă a existenței prin limbă a națiunii din care se trag. Unii lingviști sau filologi, chiar dacă au și au avut buna intenție sau poate că s-au și apucat să facă ceva similar, s-au oprit, pe la mijloc de cale, fără a duce la bun sfârșit opera: care din lene, care din teamă, care din lașitate, care din comoditate...

De fapt, ce a însemnat – ce mai înseamnă încă – pentru noi îndreptarul de exprimare corectă al lui V. Mândăcanu *Cuvântul potrivit – la locul potrivit*? Cu siguranță:
a) un model de „gestionare” (depistare, grupare, explicare / comentare etc.) a greșelilor de limbă; un instrument desăvârșit de combatere, prin formularea de soluții judicioase, limpezi, dar și intransigente, iar în ultimă instanță – salvatoare de vorbire / scriere corectă;
b) o garanție – pentru cei care îl citesc, îl studiază, desigur – că își vor corecta la maximum vorbirea și scrierea, debarasându-se de o serie de greșeli tipice provinciei noastre basarabene, în primul rând, de numeroase calchieri din rusă;

c) o șansă unică de a contrapune un limbaj îngrijit, frumos, elegant, nuanțat urâteniei vorbirii „de mahala”, „macaronice”, neglijente, prin această contrapunere oferind beneficiarilor bucuria de a re-descoperi splendoarea limbii literare;
d) un *memento* că „străinismele”, în cazul nostru – rusismele, nu pot decât să ne „infecteze”, să ne „strice”, să ne urâțească limba, iar mai larg – să ne dezvolte o lenevie a spiritului, o lehamite în a căuta cuvintele necesare (și existente), mulțumindu-ne cu un

jargon ruso-român, în loc să căutăm formele corecte, soluțiile firești de exprimare, diamantele limbii române;

e) o dovadă în plus că o limbă poate funcționa nestingherit, respectiv, poate fi utilizată fără a te rușina cum / că o vorbești numai dacă ea (această limbă) evoluează fără abateri de la norme, de la un standard, care, în cazul basarabenilor, nu poate fi decât limba română literară, exemplară.

Din păcate, îndreptarul lui V. Mândâcanu rămâne extrem de actual și după câteva decenii de la apariție. Spun „din păcate”, pentru că, dacă noi eram ceva mai atenți, mai sensibili la sfaturile autorului, un șir – poate chiar șiruri întregi! – de greșeli etalate, lămurite, combătute în cartea cu pricina ar fi trebuit de mult și definitiv să dispară din uzul nostru. Cu regret însă, nu e așa: există în vorbirea (dar și în scrisul) basarabenilor greșeli care persistă fatal, diabolic în limbajul nostru – numai acest ridicol „se primește” (în sensul de „îmi / îți / ne / vă reușește, izbutește, iese”) cât face! Avem, desigur, în această ordine de idei, și partea noastră, mare, de vină, de lenevie, de indiferență... Pe deasupra însă, la mijloc sunt și impactul nefast al ruperii noastre de la matca românească, efectele ocupației rusești, apoi sovietice, cu un total de două secole. Tocmai de aceea considerăm că îndreptarul lui V. Mândâcanu ar trebui reeditat (cu un tiraj suficient pentru fiecăre casă de intelectual, de gospodar, în orice familie cu copii – din întreg spațiul nistro-prutean și est-nistean) și să ajungă încă unei generații, cel puțin. Cineva poate insista că între timp vorbirea românească din Basarabia s-a mai îndreptat... Iar altul că între timp au apărut noi, poate și mai perfide greșeli, calchieri... Dând dreptate ambelor părți, menționăm că în *Cuvântul potrivit...* oricum se conține „principala bază de greșeli / abateri / anomalii” din limbajul românilor basarabeni și, în acest sens, revenim la gândul amintit mai sus – cartea lui V. Mândâcanu nu are concurenți...

Veșmântul ființei noastre este acel eseu al lui V. Mândâcanu care a bulversat societatea românească din Basarabia, poate la fel cum a putut să o facă re-apariția, aici, în partea stângă a Prutului, a Tricolorului, a alfabetului latin, a imnului *Deșteaptă-te române!*... Este cu adevărat memorabil acel aprilie 1988, când revista *Nistru*, sub redacția lui Dumitru Matcovschi, a inserat incendiarul manifest, care este, pe lângă multe altele, o lucrare frumoasă, elegantă, perfect construită și... dureros de adevărată. În linii majore, în *Veșmântul ființei noastre*, V. Mândâcanu „nu a făcut decât” să enunțe, să expună o axiomă bine cunoscută, dar care era tabuizată în anii de ocupație străină: că așa-zisa limbă „moldovenească” este, de fapt, româna, scrisă (forțat, prin „ukaz”) cu litere ruse și cu mici concesii făcute graiului moldovenesc, vorbit și în dreapta Prutului, de altfel. Ne-a amintit autorul acestui manifest de anvergură pașoptistă că în ceea ce privește limba noastră totul a început nu de la poetașii din Transnistria și nici de la felul cum se vorbește la Ocnița, la Bășcălia sau la Poșta Veche. Totul a început de la diaconul Coresi, muntean din Târgoviște, care a trăit și a activat la Brașov, în Transilvania, editând primele cărți românești. Aceste cărți erau niște traduceri, realizate în toate trei provinciile istorice românești: Muntenia, Moldova, Transilvania și, tipărindu-le, Coresi a selectat ce era mai bun din fiecare, astfel punând bazele limbii noastre literare unice, așezând temeiurile „tripartite” ale limbii române. Ideea de unitate lingvistică este esențială în acest splendid eseu cum este, de altminteri, primordială unitatea și pentru dăinuirea însăși a limbii române. Respectarea normei unice stă la baza evoluției firești a fiecărei limbi; orice abatere de la normă conduce la apariția unor deosebiri inutile, nedorite, adeseori și „deocheate”, în ultimă instanță sfidarea normei având consecințe fatale: chiar dacă nu asigură nașterea, formarea, afirmarea unei limbi noi (cum și-au dorit-o ocupanții și acoliții lor), cu certitudine contribuie la mutilarea limbajului celor care, dintr-un motiv sau altul, nu respectă, se îndepărtează de la normele limbii literare unice, sau exemplare, cum spunea celebrul nostru conațional Eugeniu Coșeriu (și, întâmplător sau nu, consăteanul lui Valentin Mândâcanu [din comuna Mihăileni, județul Bălți]).

Nu știu alți ocupanți decât rușii („ajutați” de unii dezrădăcinați „de pe loc”) care să fi denigrat mai intens, mai penibil, mai bătălește, mai criminal Marea noastră Unire cu Țara, perioada aflării Basarabiei în componența României (1918-1940; 1941-1944). Scopul acestor „critici” devine explicabil dacă ne amintim că țările care și-au re-dobândit independența – Polonia, Finlanda, Lituania, Letonia, Estonia – au izbutit să o facă și grație

tăriei nostalgiilor pe care le aveau pentru perioada când au trăit fără „fratele mai mare” de la Răsărit. Desigur, s-a falsificat în sensul denigrării anilor de independență și acolo, dar la noi, am impresia, s-a întrecut orice măsură. Din fericire, cărțile, studiile, articolele care au prins a apărea la Chișinău după 1989 au putut contracara valul de minciuni, falsuri, insulte privind recentul nostru trecut românesc – da, în măsura posibilităților oferite de timp și de pregătirea autorilor. În acest sens, V. Mândâcanu se poate mândri cu un obol admirabil, pe cât de consistent, documentat, convingător, pe atât și de tulburător: eseu numit *Elogiu interbelicului românesc*. Mulți, foarte mulți intelectuali și gospodari de frunte din Basarabia interbelică – și nu numai localnici, români, dar și de origine etnică străină – au beneficiat din plin de avantajele acelor ani interbelici; nimeni însă nu a scris ceva la cota recunoștinței la care s-a ridicat V. Mândâcanu prin scrierea eseului amintit. Datorită acestei lucrări, credem, s-a mai șters din rușinea ce se adunase pe capul nostru, acumulând, decenii la rând, și suportând în tăcere atâta agresivitate, porcoasă, a veneticilor și a mancușilor locali.

Nu știu de ce mi se pare că publicul nostru cititor, chiar dacă nu este răsfățat de o presă de limbă română prea bogată, nu are o impresie clară despre cele mai recente scrieri ale lui V. Mândâcanu. Mă refer la serialul *Surse de lumină*, pe care dânsul le publică, număr de număr, săptămînal, într-un colț de pagină al gazetei „Flux”. E o selecție – extrem de riguroasă – de cugetări, declarații, crâmpie din memorii, referințe și aprecieri ale unor înaintași ai românimii, dar și ale unor contemporani. Gândurile culese sunt judicios comentate, adeseori îți vine greu să apreciezi ce are mai multă pondere: spusa „pescuită”, pentru noi, de V. Mândâcanu, sau comentariul făcut de antologator? Căci, din aceste comentarii, dincolo de impresii personale – din care răzbate multă admirație, uneori durere, alteori și revoltă, găsim multe precizări de ordin istoric, filologic, lingvistic, etic, civic, literar-artistic etc.

Un timp, la noi, în Basarabia sub ocupație sovietică, a fost subapreciată, se pare, specia cugetării, a aforismului. Poate era la mijloc și o reducere intenționată a ariei tematice a maximelor, gândurilor, reflecțiilor date publicității, punându-se accentul pe cele ideologizate, de care lumea se săturase. (Spre deosebire de alte țări, fie ele și comuniste: bunăoară, în România anilor '60-'80, s-a editat cu un constant succes colecția „Cogito”, inserând exclusiv cărți-culegeri de aforisme.) În 2005, Editura Prometeu din Chișinău a reeditat *Cugetări* de N. Iorga, surescitând un viu interes față de acest compartiment al creației marelui nostru cărturar și în genere al literaturii române și universale. Cum am notat într-o recenzie, s-a produs la noi, după acest eveniment editorial, o adevărată „nicolae-iorgizare” a multor emisiuni radiofonice, televizate, a unor scrieri publicistice din presă, care au prins a promova energic, ca motouri sau „suduri”, cele mai diferite „laturi ale scânteierii” uriașei minți a lui N. Iorga. Menționăm, în context, că

celebrul nostru cărturar și mare mucenic nu numai a scris *Cugetări*, considerate de specialiști veritabile capodopere, puse alături de poeziile lui Eminescu, poveștile lui Creangă, comediile lui Caragiale etc. Nicolae Iorga a și cules, a colecționat cugetări, gânduri, maxime, aforisme ale unor autori notorii. Nu știu dacă, inițiind rubrica *Surse de lumină*, V. Mândâcanu „a mers pe urmele lui Iorga”; cert este că această superbă colecție, pe care ne-o propune (deocamdată numai) în ziarul *Flux*, are avantajul de a fi, după cum am mai

menționat, norocos completată de comentariile și precizările autorului nostru. Sunt niște comentarii și precizări atât de importante într-o epocă prea de tot grăbită, când mulți, tinerii mai ales, găsesc timp pentru cele mai diverse îndeletniciri, dar cel mai puțin găsesc vreme pentru a citi, pentru a se documenta... Din acest unghi de vedere, *Surse de lumină* ar fi o minunată carte de învățătură pentru toți basarabienii noștri, atât de necăjiți și de nedreptățiți, inclusiv la capitolul „parte de carte”, dar mai ales pentru mințile și sufletele tinerilor noștri ar fi acest volum ca o adevărată mană cerească. Și ar mai fi niște superbe lecții de românism, pe care nu toți tinerii noștri au șansa de a le primi, atât de generos și atât de limpede prezentate, nici măcar dacă ar urma câteva facultăți...

Deși a tipărit în ultimul deceniu câteva cărți, cu caracter memorialistic, mai ales, V. Mândăcanu nici pe departe nu este un răsfățat al editurilor. Or, cărțile Domniei Sale – și mă refer, în primul rând, la *Cuvântul potrivit – la locul potrivit*, *Elogiu interbelicului românesc* și *Surse de lumină* – se cer a fi editate sau reeditate. Știu – o știm cu toții! – în epoca aceasta a nesfârșitei noastre călătorii spre economia de piață intervin probleme de ordin financiar... La fel de bine e cunoscut faptul că finanțele, la noi, se află mai mult la discreția străinilor care nici de cultura proprie nu le pasă, nu că de a noastră. Da, avem și noi unii businessmen... Însă cam ciudați sunt oamenii aceștia, unii – ciudați de tot, căci, în cazul sponsorizării acțiunilor culturale cu subliniat caracter național, par a se ține de sucita optică a „patrioților” ceia cehi, din romanul cu bravul soldat Švejk, al lui Jaroslav Hašek: „Da, suntem cehi, și ne iubim națiunea, dar totul rămâne înde noi; despre aceasta mai bine să nu știe și alții...”. Însă chiar să fi secăt izvorul generozității, sensibilității puținilor businessmen cu simțire românească? Admit că oamenii de afaceri, cei care știu poate cel mai bine cât de greu se face banul, nu sponsorizează chiar orice carte, expoziție, spectacol. Dar când e vorba de Valentin Mândăcanu... cred că maestrul ar trebui să fie rugat să i se publice scrierile, nu dânsul să aștepte predispoziția sau mila nu știu cărui (com)patriot!

Unde mai pui că, mai cu o nouă scriere, mai cu o vorbă de spirit la o manifestare publică, familială sau colegială, iată că maestrul Valentin Mândăcanu a ajuns și la cea de-a optzecea aniversare... Trecerea tot mai grăbită și mai agitată a anilor nu i-au putut schimba nici tăria leonină a firii, nici sclipitoarea inteligență, nici din bogăția memoriei nu au fost în stare să-i știrbească ceva, cu atât mai puțin să-i atingă inepuizabilul izvor cu vorbe de duh. Despre limba română, despre înălțarea și dramele Neamului, despre românism în genere vorbește cu același elan și cu aceeași căldură. Zbuciumul, necazurile se fac simțite în sufletul Domniei Sale mai ales când se referă la corectitudinea limbii vorbite și scrise la noi, și ieri, și azi... „Chiar mai deunăzi am auzit la un post de televiziune spunând cineva: «S-a născut în cămașă...». De parcă nu ar fi auzit de această frază atât de simplă, atât de firească: «**E un norocos...**». Dacă însă cineva ține cu tot dinadinsul să se exprime mai «s sofisticat», în asemenea caz, nu are decât să zică: «**S-a născut într-o zodie norocoasă**» ori chiar: «**S-a născut cu tichia în cap...**». Unii jurnaliști confundă substantivele «pomeneală» și «pomină», scriind, de pildă: «Nici pomină de democrație la noi!», respectiv, «S-a făcut de pomeneală...», când folosirea amintitelor paronime ar trebui să fie tocmai inversă: «**Nici pomeneală (nici vorbă, nici adiere) de democrație...**»; «**S-a făcut (a ajuns) de pomină, adică de râsul găinilor...**». După o pauză, se mai înviorează: „A propos, un gospodar din zona Codrilor se lăuda la televizor cu o colecție de ouă, de cele mai diferite păsări, inclusiv, pretindea omul, că ar avea în colecție și un ou de... curcan! Iar cu nevoia aceasta de inundații, am aflat, iată, la un post de radio, că un nenorocit s-a înecat în... «fluviul Bâc...». Și asta în condițiile când *Dunărea* nu e numită decât «râu!».

„Fluviul” Valentin Mândăcanu, ceva mai domol, oricum își poartă în continuare apele limpezi, purtătoare de vlagă, prin grădinile conaționalilor săi din stânga Prutului.

Deși au trecut de atunci două decenii și ceva, îmi stăruie în memorie o spusă a distinsei lingviste de la București, Mioara Avram: „*Destinul limbii române din Basarabia, evoluția ei în bine, depinde foarte mult de faptul căți vor înțelege ce mult a făcut Valentin Mândăcanu pentru voi, pentru ocrotirea limbii române din acest spațiu, aflat, vorba cronicarilor, în calea relelor...*”.